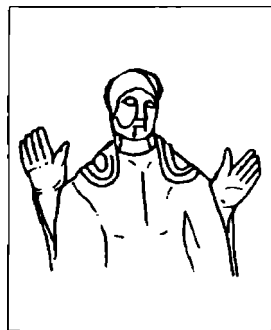

LITURGIA

Liturgia Sacra 16 (2010), nr 1, s. 35–48

Ks. JAN MIAZEK
Warszawa, UKSW

GRZECH W MODLITWACH WIELKOPOSTNYCH MSZAŁU PAWŁA VI

Okres Wielkiego Postu jest czasem nawrócenia, dla wielu wierzących staje się czasem powstania z grzechu, zerwania ze złem i początkiem nowego życia. Temat grzechu należy więc do tematów wielkopostnych zawartych w czytaniach i w liturgicznych modlitwach. W naszym rozważaniu chcemy zatrzymać uwagę na oracjach, w których mowa jest o grzechu.

1. Wielki Post

Czterdziestodniowe przygotowanie do święta Paschy powstaje w Kościele na początku IV w. Narodziło się, jak napisał A.I. Schuster, „z samego sensu i nadprzyrodzonego geniuszu chrześcijaństwa, zanim jeszcze ustanowiły je kanony soborowe”. Na początku IV w., po edykcie Konstantyna, zaczęto sobie zdawać sprawę, iż przed Paschą trzeba nawoływać wiernych do większej wierności wobec sakramentu chrztu. Liczbę czterdziestu dni podpowiedziała tradycja biblijna, zwłaszcza post samego Chrystusa. Nie wiemy kiedy powstał i w jaki sposób przyjmował się Wielki Post w Rzymie, wiemy jedynie, że kształtował się stopniowo. Liturgia Wielkiego Postu kształtowała się w czasie wielkich zmian zachodzących w liturgii rzymskiej. Kościół Rzymski w liturgii przechodzi w IV w. ostatecznie na język łaciński, w tym czasie kształtuje się schemat modlitw zmiennych Mszy św., układane są oracje, powstają formularze mszalne. Dotychczasową improwizację zastępują

przygotowane teksty liturgiczne, pojawiają się *Libelli missarum* poprzedzające powstanie pierwszego sakramentarza rzymskiego. W ten sposób pierwotny rzymski sakramentarz zachował najstarsze rzymskie modlitwy wielkopostne. Przetrwały one w później redagowanych księgach, w Sakramentarzu Gelazjańskim i Gregoriańskim, weszły do Mszału Rzymskiego i pozostały w liturgii Wielkiego Postu do naszych dni. Okres Wielkiego Postu ma przebogatą historię, która wpłynęła na jego liturgię.

Okres Wielkiego Postu był najpierw czasem ostatecznego przygotowania katechumenów do przyjęcia sakramentów inicjacji chrześcijańskiej w Wigilię Paschalną. W tak zorganizowanym przygotowaniu brała udział wspólnota wierzących i w ten sposób przygotowanie do chrztu jednych stawało się dla drugich okazją do prześmyślenia własnego chrztu.

Wielki Post łączył się również z praktyką pokuty publicznej. Czterdzieści dni przed Paschą sporządzano listy grzeszników mających odbyć taką pokutę. Wielki Post rozpoczynał się w niedzielę, która nie dopuszczała obrzędów pokutnych. Obrzęd zapisywania pokutników odbywano w środę przed pierwszą niedzielą; w ten sposób powstała Środa Popielcowa.

Kościół rzymski rozwinął tzw. liturgię stacyjną. Papież w poszczególne dni Wielkiego Postu odprawiał w różnych kościołach miasta Mszę św., na której gromadziło się duchowieństwo i liczni wierni. W niektóre dni zbierano się w jednym z kościołów, skąd przy śpiewie litanii udawano się do kościoła stacyjnego na Eucharystię. Z biegiem czasu liturgia stacyjna przyjęła się w wielu miastach biskupich¹.

Znajomość dziejów Wielkiego Postu pozwala rozumieć liturgię tego okresu zawartą w sakramentarzach rzymskich, a następnie w Mszałe Rzymskim. Wraz z upływem czasu ustanie chrzest dorosłych i związane z nim przygotowanie, zniknięcie pełnienia pokuty publicznej, przeminie też liturgia stacyjna, zostawiając jedynie ślad w Mszałe, który do naszych czasów podawał kościół stacyjny każdego dnia Wielkiego Postu. Życie sakramentalne Kościoła i praktyka duszpasterska ulegały zmianie, ale niezmienna pozostawała liturgia Wielkiego Postu zawarta w Mszałe Piusa V. Okres Wielkiego Postu stał się czasem pokuty, którą z biegiem czasu sprowadzono do postu, czasem przystępowania do sakramentu pokuty. Wraz ze zmianami w duchowości Kościoła, w Wielkim Poście coraz więcej miejsca zajmuje rozważanie męki Chrystusa. W Wielkim Poście wierni brali udział w drodze krzyżowej, u nas, w Polsce, rozważali Mękę Pańską śpiewając Gorzkie Żale. Podobnie pieśni wielkopostne przyjęły charakter pasyjny. Patrząc na Chrystusa podejmującego bolesną mękę, umierającego na krzyżu, człowiek uznawał swoją grzeszność i czynił pokutę.

¹ Por. A. ADAM, *Das Kirchenjahr mitfeiern*, Freiburg – Basel – Wien 1979, s. 81–83; A. BERGAMINI, *Chrystus świętem Kościoła*, tł. K. Kubis, Kraków 2003, s. 195–197.

Sobór Watykański II podjął dzieło reformy liturgii i podał wskazania dotyczące jej odnowy. Wśród tych wskazań znajdują się również słowa o przyszłej reformie Wielkiego Postu. W liturgii i katechezie należy ukazać podwójny charakter Wielkiego Postu. Ma on przygotować wiernych do obchodzenia paschalnego misterium przez przypomnienie chrztu lub przygotowanie do niego oraz przez pokutę. Dlatego w liturgii należy szerzej uwzględnić elementy chrzcielne, odwołując się przy tym do dawnej tradycji. Podobnie należy kształtować rozumienie pokuty: uczyć wiernych, czym jest pokuta, mówić o roli Kościoła w dziele pokuty, kłaść nacisk na potrzebę modlitwy za grzeszników. Przypomniano, że pokuta wielkopostna ma być nie tylko wewnętrzna i indywidualna, lecz także zewnętrzna i zbiorowa. Dlatego należy popierać i zalecać praktyki pokutne dostosowane do możliwości naszej epoki, różnych krajów oraz życiowych warunków wiernych². Wskazania Soboru znajdują odbicie w posoborowych księgach liturgicznych.

2. Liturgia wielkopostna w Mszałe Pawła VI

Odnowiony Mszał Rzymski, zwany Mszałem Pawła VI, został ogłoszony w 1970 r., w czterysta lat po Mszałe Piusa V. Było to wielkie wydarzenie w życiu Kościoła, bowiem nowa księga zawierała duże zmiany w obrzędach i modlitwach mszalnych. W 1975 r., a więc po pięciu latach, ukazało się jego drugie wydanie, które zawierało zmiany płynące z trwającej nadal reformy liturgii. Trzecie wydanie Mszału, mające ukazać się w roku Wielkiego Jubileuszu, ujrzało światło dzienne dopiero 22 lutego 2002 r. Mszał posoborowy zawiera zreformowaną i odnowioną liturgię całego roku liturgicznego, w tym również liturgię Wielkiego Postu. Dotychczasowa liturgia powstała i ukształtowała się w starożytności chrześcijańskiej, w czasach jakże odległych i różnych od świata połowy XX w. Zdawano sobie sprawę, że treść starożytnych modlitw wielkopostnych odbiega od współczesnej religijnej świadomości wierzących. Wizja pokuty zarysowana w tych modlitwach stała się w wielu wypadkach niezrozumiała dla dzisiejszego chrześcijanina, zwłaszcza zaś post, tak kiedyś charakterystyczny dla tych dni, utracił swoje dotychczasowe znaczenie. Rozdzźwięk pomiędzy treścią modlitw i życiem był zbyt duży, zaś wprowadzenie do liturgii języków narodowych czyniło to jeszcze bardziej widocznym.

W swej zewnętrznej formie Wielki Post uległ niewielkiej przemianie, bowiem od najdawniejszych czasów odznaczał się rozbudowaną liturgią. Każdy dzień posiadał własny formularz mszalny i własne czytania. Wielki Post tym się wyróżniał od wszystkich innych okresów liturgicznych. Kiedy przychodził, było wprost widoczne, iż jest to czas wyjątkowy. W obecnej liturgii Wielki Post tę wizualną wyjątko-

² Por. KL 109–110.

wość utracił. Każdy dzień Adwentu, okresu Bożego Narodzenia i okresu wielkanocnego posiada teraz własną kolektę i własne czytania. Podobnie własne codzienne czytania posiada okres zwykły³.

O ile w zewnętrznej formie Wielki Post przeszedł stosunkowo małe przeobrażenia, to jednak pod względem wewnętrznym doznał bardzo dużej zmiany. Wiele dotychczasowych oracji zmieniło swoje miejsce, inne zostały pominięte. Doszły nowe modlitwy zaczerpnięte ze starych sakramentarzy oraz ułożone obecnie w oparciu o stare modlitwy i teksty patrystyczne. W wyniku tak dużych zmian zmieniła się, siłą rzeczy, treść teologiczna dni przygotowania do Paschy.

Mszał zawiera czterdzieści trzy kolekty. Ponad połowa z nich pochodzi z Mszału Piusa V, ale zostały one przeniesione do nowej księgi w różny sposób. Pozostało na swym miejscu jedenaście kolekt: trzy zostały przeniesione bez żadnych zmian w tekście. Drugą grupę stanowi sześć oracji, które pozostały w Wielkim Poście, ale zajmują teraz inne miejsce, cztery z nich nie posiadają zmian w tekście. Sześć obecnych kolekt wielkopostnych pochodzi z dawnego Mszału, ale z innego okresu liturgicznego: są to dawne kolekty niedziel okresu zwykłego. Z sakramentarzy rzymskich pochodzi dziewięć kolekt, ale tylko dwie z nich zostały przeniesione bez zmian w tekście. Osiem z tych kolekt pochodzi z Sakramentarza Gelazjańskiego, zaś jedna z Sakramentarza z Werony. Jedenaście nowych kolekt zostało ułożonych w oparciu o teksty modlitewne lub ich fragmenty pochodzące z sakramentarzy rzymskich lub innych liturgii zachodnich, hiszpańskiej i ambrożyjskiej. Mamy też oracje powstałe w oparciu o teksty patrystyczne, w całości lub częściowo. Spośród dawnych kolekt bardzo wiele nie weszło do odnowionego Mszału, bowiem mówiły tylko o poście, były zbyt ogólne w treści, powtarzały ten sam temat.

Spośród czterdziestu trzech modlitw nad darami pozostało na swym miejscu dziesięć, cztery zostały przeniesione bez żadnych zmian w tekście. W obrębie Wielkiego Postu, ale na innym miejscu, pozostało dziesięć modlitw, cztery bez zmian w tekście. Jest również grupa pięciu modlitw przeniesionych z okresu zwykłego. Z sakramentarzy rzymskich pochodzi siedemnaście oracji; jedna z liturgii ambrożyjskiej. Sześć dosłownie przeniesiono do nowego Mszału, w pozostałych dokonano zmian uściślając myśl, zmieniając terminologię ascetyczną, poprawiając styl. Z dawnego Mszału zostało opuszczonych dwadzieścia jeden oracji z powodów podobnych do tych wymienionych przy kolektach.

Modlitwy po Komunii: na dotychczasowym miejscu pozostało jedenaście modlitw, sześć zostało przeniesionych bez żadnych zmian w tekście. Pięć oracji zmieniło miejsce w obrębie Wielkiego Postu, dziewięć zostało przeniesionych z innych części dawnego Mszału. Z sakramentarzy rzymskich pochodzi trzynaście modlitw: siedem zostało przeniesionych bez zmian w tekście, w pozostałych obserwujemy

³ Por. ADAM, *dz. cyt.*, s. 83–95; BERGAMINI, *dz. cyt.*, s. 197–200.

głównie zmiany stylistyczne. Jest też pięć modlitw po Komunii utworzonych z fragmentów starych modlitw, czasem z dodaniem nowych słów i wyrażań. Zostało pominiętych aż dwadzieścia dziewięć modlitw po Komunii: znów zdecydowała o tym treść tych modlitw.

Modlitwy nad ludem, tak charakterystyczne dla Wielkiego Postu, zostały pominięte w odnowionym Mszałe Rzymskim. Można było zachować tę modlitwę w obrzędzie zakończenia jako formułę błogosławieństwa, korzystając z modlitw zawartych w Mszałe (s. 394*–397*). Trzecie wydanie Mszału Pawła VI przywraca modlitwę nad ludem. Kościół wraca do wiekowej tradycji: w niedziele ma być ona odmawiana obowiązkowo, w dni powszednie jest dowolna⁴

Z analizy modlitw wypływają różne wielkopostne tematy: dążenie do Paschy, przygotowanie duchowe do świąt, nawrócenie, uznanie i wyznanie przed Bogiem grzechów, praktykowanie miłości, przebaczenie braciom, powstrzymanie się od grzechu, modlitwa i słuchanie słowa Bożego. Spośród tych wielu tematów chcemy wybrać jeden: grzech.

3. Wołanie Kościoła o oczyszczenie z grzechu

Wśród modlitw mszalnych wyjątkowe miejsce zajmuje kolekta, bowiem w niej wyraża się charakter celebracji, jest ona ściśle związana z okresem liturgicznym, w niej znajduje odbicie charakter poszczególnych dni liturgicznych. Stąd też w kolekcie znajdujemy najwięcej myśli teologicznej nawiązującej do grzeszności człowieka. Podejmując ten temat zdajemy sobie sprawę, iż stajemy wobec tajemnicy grzechu, o czym pisał przed laty Jan Paweł II. Grzech jest nieposłuszeństwem wobec Boga, prowadzi do podziału wśród braci, ma wymiar osobisty i społeczny, jest śmiertelny i powszedni. Człowiek dzisiejszy żyje w świecie, który traci poczucie grzechu, zdaje się żyć tak, jak gdyby Bóg nie istniał⁵. W takim duchowym klimacie odmawiane są liturgiczne modlitwy.

Wielki Post, jak żaden inny z okresów liturgicznych, jest przeżywany we wspólnocie Kościoła. W tych dniach Kościół gromadzi się na słuchanie słowa Bożego, sprawowanie Eucharystii i wspólną modlitwę. Modlitwy mszalne zanosi do Boga w imieniu zgromadzonych celebrans, ale modlitwa zebranej wspólnoty staje się znakiem całego Kościoła trwającego na modlitwie. W tym tak eklezjalnym czasie nie może zabraknąć modlitwy za Kościół. Kościół jest mistycznym ciałem Chrystusa. Chrystus ustanowił swój Kościół świętym, napełnia go swoimi darami i przez niego na wszystkich rozlewa swoje zbawienie. Kościół jest święty, ale członkowie Koś-

⁴ Szczegółowy wykaz źródeł modlitw Wielkiego Postu por. J. MIAZEK, *Misterium Wielkiego Postu w modlitwach mszalnych dawnej i współczesnej liturgii rzymskiej*, Warszawa 1997, s. 154–181.

⁵ Por. JAN PAWEŁ II, *Adhortacja Apostolska *Reconciliatio et poenitentia**, Watykan 1984, s. 14–18.

ciota są słabymi ludźmi, podlegają pokusom i popadają w grzechy. Kościół obejmujący w swym łonie grzeszników jest zatem święty i zarazem ciągle potrzebuje oczyszczenia, podejmuje pokutę i wewnętrzną odnowę. Kościół zawsze potrzebuje Bożej opieki, bowiem zna grożące mu niebezpieczeństwo. Stąd wołanie: „Wszehmocny Boże, otaczaj swój Kościół nieustanną opieką, a ponieważ bez Ciebie śmiertelny człowiek upada, niech Twoja łaska powstrzyma go od zła i kieruje ku zbawieniu”⁶. Człowiek naznaczony grzechem i słabością, pozostawiony sobie, upada, zadaje ranę Kościołowi. Jedynie wsparty zdoła odnieść zwycięstwo nad grzechem i iść drogą prowadzącą do świętości. Podobną wiarę w moc łaski znajdujemy w drugiej modlitwie za Kościół: „Miłosierny Boże, nieustannie oczyszczaj i umacniaj swój Kościół, a ponieważ nie może on istnieć bez Ciebie, niech kieruje nim Twoja łaska”⁷. Znowu powraca prośba o oczyszczenie i umocnienie, ale też świadomość, iż Kościół nie może istnieć bez Boga. Jest przecież ludem zjednoczonym jednością Ojca i Syna, i Ducha Świętego, zrodził się z boku umierającego na krzyżu Chrystusa, jest sakramentem zbawienia. Obydwie oracje ukazują Kościół w tym czasie przygotowania do świąt: zagrożony przez grzech swoich dzieci, podejmuje nawrócenie i pokłada całą ufność w Bogu.

Bóg jest zawsze tym, który okazuje miłosierdzie i przebacza: „Wszehmocny i miłosierny Boże, odpuść nam nasze winy i wyzwól nas z więzów grzechu, w który popadliśmy wskutek naszej słabości”⁸. Modlitwa zwraca się do Boga, który jest wszechmocny i miłosierny. Wszehmoc i miłosierdzie zdają się wykluczać, potęga i wielkość Boga w ludzkim rozumieniu powinny być dalekie od miłosierdzia i miłości. Bóg wszechmocny jest jednak Bogiem miłosierdzia i — jak powie jedna z modlitw Mszału — swoją wszechmoc objawia najpełniej przez przebaczenie i litość. Modlitwa wprowadza nas zatem w Boże myślenie, odwołując się do dróg Bożych. Modlitwa mówi też o więzach grzechu: to obrazowe wyrażenie dobrze oddaje stan ducha grzesznika, czasem tak trudny do opisania. Odwołujemy się do Boga, bo popadamy w grzech wskutek ludzkiej słabości.

Prosząc o przebaczenie grzechów, Kościół zwraca się do Boga miłosierdzia. Znajduje to wyraz w inwokacji kolekty lub w zdaniu uzasadniającym zanoszoną prośbę: „Boże, źródło wszelkiego miłosierdzia”; „Wszehmocny Boże, przyjdź z pomocą Twoim wiernym, którzy zanoszą prośbę do Ciebie, pokładając ufność w Twoim miłosierdziu”⁹. We współczesnym świecie miłosierdzie Boga stało się bliskie wiernym przez rozwój nabożeństwa do miłosierdzia Bożego, przez ustanowienie drugiej niedzieli Wielkanocy niedzielą Miłosierdzia, przez powstające sanktuaria Bożego miłosierdzia.

⁶ Kolekta wtorku 2 tygodnia, *Mszal Rzymski dla diecezji polskich* (1986) (dalej: MRP), 77.

⁷ Kolekta poniedziałku 3 tygodnia, MRP 84.

⁸ Kolekta piątku 5 tygodnia, MRP 104.

⁹ Kolekta 3 niedzieli, MRP 82; Kolekta czwartku 5 tygodnia, MRP 103.

Odpuszczenie grzechów pochodzi od Boga, jest darem Jego miłosierdzia, ale człowiek musi się przygotować na przyjęcie Bożego działania. Modlitwa zwraca się do Boga, który nagradza sprawiedliwych, zaś czyniącym pokutę udziela przebaczenia: „Boże, Ty nagradzasz sprawiedliwych, a pokutującym grzesznikom udzielasz przebaczenia”¹⁰. Słowa te wskazują, że zbawienie człowieka nie dokonuje się bez jego osobistego udziału i duchowego wysiłku. Dotykamy tu odwiecznego problemu relacji pomiędzy łaską i działaniem człowieka: poszczególne modlitwy podkreślają jeden lub drugi element. Przytoczone na początku modlitwy za Kościół kładły nacisk na działanie łaski, modlitwa teraz cytowana dostrzega duchową aktywność człowieka. W tym duchu inna modlitwa mówi wprost: Bóg jako lekarstwo na grzechy wskazał post, modlitwę i jałmużnę¹¹. Jest to nawiązanie do słów Chrystusa z Kazania na górze, do fragmentu Ewangelii Mateusza w Środę Popielcową. Lekarstwo bardzo tradycyjne, które leczyło z grzechu całe pokolenia i może również służyć współczesnemu człowiekowi. Modlitwa znów podkreśla aktywność człowieka, wysiłek duchowy, który przygotowuje na przyjęcie łaski. W jeszcze jednej oracji znajdujemy słowa: „Boże, Ty dla zdrowia duszy polecieś nam opanować ciało”¹². W tym krótkim zdaniu zostaje określony cel całej chrześcijańskiej ascezy: opanowanie ciała prowadzi do zdrowia duszy. Opanowanie ciała nie jest celem samym w sobie, jest drogą prowadzącą dalej. Modlitwa ukazuje też związek ciała i duszy, wzajemną zależność, oddziaływanie na siebie. Dusza skłania człowieka do panowania nad ciałem siłą czerpaną od Boga.

Uznanie grzeszności i wyznanie grzechów jest konieczne do otrzymania Bożego przebaczenia. Człowiek w pokorze wyznaje swoje grzechy i prosi o przebaczenie: „(...) wysłuchaj nasze błagania i udziel nam odpuszczenia grzechów, które wyznajemy”¹³; „(...) przyjmij nasze pokorne przyznanie się do przewinień, które obciążają nasze sumienia i podźwignij nas w swoim miłosierdziu”¹⁴. Grzech jest stałym elementem ludzkiej egzystencji i towarzyszy dziejom człowieka. Człowiek w swoich dziejach szukał oczyszczenia i przebaczenia, dążył do pojednania z Bogiem. W naszych czasach obserwujemy utratę poczucia grzechu, trudno jest człowiekowi uznać swój grzech i prosić Boga o przebaczenie. Na taki stan rzeczy złożyło się wiele przyczyn, ale u podstaw tego zjawiska leży odejście od Boga. W Wielkim Poście chrześcijanin ma na nowo odkrywać i przeżywać obecność Boga: wtedy pozna, iż jest grzeszny i zwróci się do Boga przebaczonego.

Wyznanie grzechów i otrzymane przebaczenie powinny prowadzić do przemiany życia: „(...) spraw, aby (Twoi wierni) oczyszczeni ze zmyły grzechów trwali

¹⁰ Kolekta środy 4 tygodnia, MRP 91.

¹¹ Kolekta 3 niedzieli, MRP 82.

¹² Kolekta poniedziałku 2 tygodnia, MRP 76.

¹³ Kolekta środy 4 tygodnia, MRP 94.

¹⁴ Kolekta 3 niedzieli, MRP 82.

w świętym życiu i otrzymali obiecane dziedzictwo”¹⁵. Chrześcijanin na chrzcie otrzymał nowe życie, dostąpiwszy oczyszczenia ma prowadzić już życie święte. Potrzebuje do tego nieustannej pomocy Boga, pozostawiony sobie znów popadnie w grzech. Łaska potrzebna jest do zmagania się z grzechem: „Wszechmogący Boże, wlej w nasze serca swoją łaskę, abyśmy powściągali nasze zmysły od grzesznych nadużyć”¹⁶. W dniach Wielkiego Postu człowiek poznając swój grzech, poznaje również swoją słabość i stąd tyle wołania o pomoc. Walka z grzechem płynie z miłości do Boga: „(...) pomóż nam swoją łaską, abyśmy powstrzymywali się od grzechów i odpowiedzieli w ten sposób na wymagania Twojej miłości”¹⁷. Chrześcijanin nie tylko wierzy w Boga przebaczącego, ale przede wszystkim wyznaje Boga pełnego miłości wobec człowieka i świata. Na miłość Boga chce odpowiedzieć swoją miłością, za wszystko, co Bóg czyni dla nas z miłości, czynami chce dziękować. Świętość Boga pociąga go ku świętości życia.

4. Niech zbawienna ofiara oczyści nas z grzechów

W liturgii rzymskiej Kościoł w Wielkim Poście codziennie gromadził się na wspólnej Eucharystii, jej celebra stanowiła od początku istotny element przygotowania do Paschy. W ten sposób Kościoł przez wieki przeżywał to, co w naszych czasach w swej pierwszej encyklice wyraził Jan Paweł II, pisząc o świętym związku Eucharystii i pokuty:

Chrystus, który zaprasza do uczyty eucharystycznej, to zawsze równocześnie ten Chrystus, który wzywa do pokuty, który powtarza: nawracajcie się. Bez tego stałego i wciąż na nowo podejmowanego wysiłku w kierunku nawrócenia samo uczestnictwo w Eucharystii zostałyby pozbawione swej pełnej skuteczności zbawczej¹⁸.

Eucharystia jest więc sakramentem pokutujących: postawa pokutna jest konieczna do przyjęcia daru Eucharystii i z kolei sama kształtuje postawę pokutną w życiu chrześcijanina. Jest ofiarą, w której uobecnia się tajemnica naszego zbawienia dokonana przez Chrystusa na krzyżu. W Eucharystii odnawia się stale z woli Chrystusa tajemnica tej ofiary, którą złożył On z siebie samego Ojcu na ołtarzu krzyża. Przystępując do sprawowania Eucharystii Kościoł odwołuje się do ofiary Chrystusa, która wszystkim przyniosła odkupienie. Wśród różnych zanoszonych prośb jest również błaganie o odpuszczenie grzechów mocą tutaj teraz sprawowanej ofiary. W kolektach woła do Ojca Kościoł zgromadzony w imię Pana, w modlitwach nad darami Kościoł jest wpatrzony w krzyż Odkupiciela. Prosi o odpuszczenie grzechów mocą ofiary krzyża uobecnionej w liturgii.

¹⁵ Kolekta czwartku 5 tygodnia, MRP 103.

¹⁶ Kolekta piątku 3 tygodnia, MRP 88.

¹⁷ Kolekta poniedziałku 2 tygodnia, MRP 76.

¹⁸ Por. JAN PAWEŁ II, *Redemptor hominis*, Watykan 1979, s. 20.

W Niedzielę Palmową modlitwa nad darami przypomina, iż to przez mękę Chrystusa dostępujemy pojednania:

Panie, nasz Boże, przez mękę swojego Syna pojednaj nas ze sobą, nie zasługujemy na to z powodu złego życia, lecz ufamy, że Najświętsza Ofiara wyjedna na przebaczenie u Twojego miłosierdzia¹⁹

Modlitwa wprost łączy mękę Chrystusa z celebrowaną Eucharystią: tak jak ofiara krzyżowa niosła pojednanie z Bogiem, tak teraz przynosi je ofiara eucharystyczna.

Na ołtarzu składamy dary, które staną się naszą ofiarą: „(...) i przez świętą wymianę darów dokonującą się w tej Ofierze uwolnij nas z więzów grzechów”²⁰. Wyrażenie „węzy grzechów” oddaje w sposób obrazowy stan duchowy człowieka: nie chodzi tu o grzechy lekkie, ale o takie, które potrafią człowieka całkowicie opanować, uczynić niewolnikiem. Człowiek sam nie jest w stanie zerwać tych więzów, może to sprawić jedynie ofiara Chrystusa.

Ofiarę prześlągnięcia składamy Bogu, „aby litościwie odpuścił nam grzechy i sam pokierował niestałymi sercami”²¹. Aby dostąpić oczyszczenia, odwołujemy się do ofiary prześlągniętej Chrystusa uobecnionej w Eucharystii. Nie poprzestajemy na modlitwie, zwracamy się ku Chrystusowej ofierze. Serce człowieka jest niestałe, odrodzone nie potrafi wytrwać na drodze zbawienia: tylko Bóg może pokierować ludzkim sercem.

Składana ofiara jest znakiem naszego oddania Bogu, dlatego z tym większą ufnością kierujemy prośbę: „(...) niech ona wyjedna nam przebaczenie i uświęci nasze życie”²². Znowu prośba o przebaczenie łączy się z prośbą o pomoc w prowadzeniu nowego życia. Tylko Bóg może oczyścić człowieka i go uświęcić. Świętość zawsze pozostaje darem Boga, wielkopostny trud przygotowuje na jego przyjęcie. Prosimy dalej: „(...) niech dary, udzielając nam przebaczenia, przyczynią się do chwały Bożego imienia”²³. Otrzymałszy przebaczenie człowiek zaczyna nowe życie, zwraca się ku Bogu, usiłuje żyć już nie dla siebie, ale dla Chrystusa. Wysławia Boga nie tylko słowami, ale swoim życiem.

Grzech sprawia, że człowiek czuje się nieczysty i dlatego prosi Boga o oczyszczenie serca. Ten stan ducha oddają znane słowa psalmu: „Obmyj mnie zupełnie z mojej winy; pokrop mnie hizopem, a stanę się czysty; Stwórz, o Boże, we mnie serce czyste” (Ps 51,4.9.12). Prorocy zapowiadali, że w czasach mesjańskich Bóg dokona oczyszczenia człowieka: „(...) pokropię was czystą wodą, abyście się stali czystymi, i oczyszczę was od wszelkiej zmyzy” (Ez 36,25). Ofiara Chrystusa przyniosła ludzkości rzeczywiste oczyszczenie, krew Chrystusa oczyściła nas z grze-

¹⁹ *Modlitwa nad darami* (dalej: Mnd) Niedzieli Palmowej, MRP 113.

²⁰ Mnd środy 2 tygodnia, MRP 78.

²¹ Mnd wtorku 5 tygodnia, MRP 101.

²² Mnd poniedziałku 1 tygodnia, MRP 69.

²³ Mnd czwartku po Popielcu, MRP 65.

chów (1 J 1,7.9). Chrześcijanin dostąpił oczyszczenia przez chrzest i powinien prowadzić nowe życie. Jeśli jednak zgrzeszy, powinien zwrócić się do Chrystusa, który „jest ofiarą przebłagalną za nasze grzechy” (1 J 2,1-2).

W poczuciu niegodności prosimy: „(...) niech ta zbawienna Ofiara oczyści nas z grzechów i pojedna z Tobą”²⁴. Tylko człowiek czysty może żyć w jedności z Bogiem. Znając swoją słabość błagamy: „(...) niech ofiara, którą składamy, oczyści nas od wszelkiego zła i zawsze broni”²⁵. Człowiekowi nie wystarcza oczyszczenie z grzechów, potrzebuje nieustannej obrony ze strony Pana, bowiem duch nieczysty chce wrócić do domu, z którego został wyrzucony (por. Łk 11,21-26). Oczyszczenia potrzebują wierni: „(...) przez tę ofiarę oczyść z grzechów swoich wiernych, którym dałeś poznać prawdy chrześcijańskiej wiary”²⁶. Wierni znają wielką miłość Boga, który posłał swego Syna na świat. Poznali miłość Chrystusa, który wydał siebie na ofiarę za zbawienie ludzi. Rozumieją tajemnicę chrztu rodzącego do nowego życia. Widzą również swoje życie nadal naznaczone grzechem. Prośba o oczyszczenie płynie z poznania wielkiej dysproporcji między otrzymanymi darami i odpowiedzią ze strony człowieka. Oczyszczenie nie jest celem samym w sobie: „(...) przyjmij tę Ofiarę uwielbienia i przebłagania, i spraw, aby nasze serca przez nią oczyszczone odpowiedziały miłością na Twoją miłość”²⁷. Oczyszczenie uzdalnia człowieka do odpowiedzi miłością na miłość Boga, która zawsze jest pierwsza.

W modlitwach znajdujemy też prośbę do Boga o uświęcenie: „Miłosierny Boże, uświęć nas przez tę ofiarę, którą Tobie składamy, uwolnij nas od ziemskich przywiązań i udziel nam darów wiecznych”²⁸. Aby Bóg mógł nas uświęcić, musi nas najpierw oczyścić od ziemskich przywiązań: nie chodzi już o grzech, który zrywa jedność człowieka z Bogiem, ale o przywiązania, które przeszkadzają w całkowitym oddaniu się Bogu.

Aby dary ludu stały się Bogu miłe, Bóg musi oczyścić swój lud od wszelkiej zmazy grzechu. Po takiej prośbie przychodzi druga: „(...) nie pozwól, aby (lud) lgnął do fałszywych radości, lecz doprowadź go do prawdziwego szczęścia”²⁹. Życie chrześcijańskie jest długą i trudną wędrówką, chrześcijanin osłabiony „zmazą grzechu” może ulegać znużeniu. Nie czekając na prawdziwą nagrodę, zwraca się wtedy do doczesnych radości, zwłaszcza tych fałszywych, tak łatwo dostępnych.

Prosząc Boga o odpuszczenie grzechów, chrześcijanin pamięta, iż sam ma przebaczać braciom. Pamięta słowa z modlitwy *Ojciec nasz*: „(...) przebacz nam nasze

²⁴ Mnd wtorku 3 tygodnia, MRP 85.

²⁵ Mnd czwartku 4 tygodnia, MRP 95.

²⁶ Mnd 5 niedzieli, MRP 98.

²⁷ Mnd soboty po Popielcu, MRP 67.

²⁸ Mnd wtorku 2 tygodnia, MRP 77.

²⁹ Mnd czwartku 3 tygodnia, MRP 87.

winy, jak i my przebaczymy tym, którzy przeciw nam zawinili” (Mt 6, 14). Stąd prośba w oracji: „(...) przez tę Ofiarę pojednania odpuść nam nasze winy i udziel nam łaski, abyśmy umieli przebaczać naszym braciom”³⁰. Pojednanie z Bogiem musi prowadzić do pojednania z bliźnim. Należy pojednać się z bratem, zanim złoży się ofiarę na ołtarzu.

Słowa modlitw o Ofierze eucharystycznej, która gładzi grzechy i oczyszcza z win, należy rozumieć w świetle nauki i dyscypliny Kościoła. Sakrament pokuty oczyszcza z grzechów i otwiera drogę do pełnego udziału w Eucharystii. Jako błędne należy uznać opinie, że Eucharystia sama w sobie gładzi wszystkie grzechy, nawet ciężkie, i jest alternatywą dla sakramentu pokuty. Grzesznik uczestnicząc w Eucharystii wyraźniej widzi swoją duchową sytuację, przeżyje nawrócenie i uzyska przebaczenie w sakramencie pokuty.

5. Niech ta Komunia oczyści nas z grzechów

Katechizm omawiając owoce Komunii św. mówi, że Komunia chroni nas przed grzechem, gładzi grzechy powszednie, zachowuje nas od przyszłych grzechów śmiertelnych. Ciało Chrystusa jest „za nas wydane”, Krew, którą pijemy, jest „wylana za wielu na odpuszczenie grzechów”. Dlatego „Eucharystia nie może jednoczyć nas z Chrystusem, nie oczyszczając nas równocześnie z popełnionych grzechów i nie zachowując nas od grzechów w przyszłości”³¹. Jednocześnie Kościół zawsze pamiętał o słowach św. Pawła ostrzegających przed niegodnym przyjmowaniem Ciała i Krwi Pańskiej (1 Kor 11, 27-29). W modlitwach po Komunii powracają oba tematy: godne przyjęcie Eucharystii i jej oczyszczająca z grzechów moc.

Wprost do słów św. Pawła nawiązuje oracja: „(...) nie dopuść, aby przyjęcie Najświętszego Sakramentu stało się powodem oskarżenia dla Twoich wiernych, skoro dałeś go jako lekarstwo”³². Wierni już przyjęli Ciało Pana, nadal jednak świadomi są swej niegodności płynącej z grzeszności człowieka. Przychodzą do Komunii znając swoje grzechy powszednie, przywiązanie do nich i niewystarczający wysiłek w poprawę życia.

Wiare w Eucharystię daną na odpuszczenie grzechów wyraża modlitwa: „(...) niech ta Komunia oczyści nas z grzechów i zapewni nam udział w radościach nieba”³³. Tekst łaciński jest mocniejszy w treści, grzech, określony jako *crimen*, oznacza ciężkie wykroczenie człowieka. Słowa modlitwy należy zatem odpowiednio rozumieć. W prośbie może chodzić nie o sam popełniony grzech, już przebaczony, ale

³⁰ Mnd 3 niedzieli, MRP 82.

³¹ Por. KKK 1393–1395.

³² *Modlitwa po Komunii* (dalej: MpK) środy 4 tygodnia, MRP 94.

³³ MpK poniedziałku 2 tygodnia, MRP 76.

o karę za ten grzech lub też o konsekwencje grzechu. Może modlitwa ma na myśli wszystkie grzechy popełnione przez chrześcijan należących do Kościoła, może chce przemówić do obecnych na Eucharystii, a nie przystępujących jeszcze do Komunii.

Podobna prośba powraca: „(...) niech Sakrament, który przyjęliśmy, oczyści nas i uwolni od wszelkich grzechów, jakie obciążają nasze sumienia, abyśmy mogli się radować pełnią Twojej łaski”³⁴. W modlitwie mowa jest o grzechach, które obciążają sumienia: grzech nawet już odpuszczony przypomina o sobie, powraca jako wyrzut sumienia. Prosimy Boga o uwolnienie od tego, bo tylko wtedy możemy radować się Jego łaską. Temat ten podejmuje jeszcze jedna oracja: „Prosimy (...) aby udział w tej Ofierze wyjednał nam darowanie grzechów i uzdolnił nas do wykorzystania uzdrawiającej mocy Twojej łaski”³⁵. Znowu wraca wiara Kościoła w zbawczą moc Eucharystii, która leczy człowieka.

Niektóre oracje nie mówią wprost o uwolnieniu od grzechu, ale używają innych określeń wskazujących na duchową chorobę człowieka. Umocnieni Najświętszym Sakramentem prosimy, aby Bóg oczyścił nas ze złych skłonności: wtedy naśladować Chrystusa, będziemy zdażać do Boga. Złe skłonności są przeszkodą w naśladowaniu Zbawiciela³⁶. Przyjęty sakrament, nazwany niebieskim lekarstwem, „niech oczyści nasze serca ze złych skłonności i utwierdzi nas w przyjaźni z Bogiem”; oracja prosi o coś więcej niż tylko o naśladowanie Chrystusa, o życie w przyjaźni z Bogiem. Naśladowanie Chrystusa ma przecież ostatecznie prowadzić do zjednoczenia z Nim³⁷. Pokarm przyjęty, Chleb eucharystyczny, ma nas uświęcić i oczyścić z wszelkich grzechów: tekst łaciński mówi o wszystkich błędach³⁸. Udział w świętej Ofierze wlewa w nas nowe życie: prosimy, aby uwolnił nas od winy i zapewnił nam obronę. Chrześcijanin potrzebuje uwolnienia od win już popełnionych i ochrony przed grzechami w przyszłości³⁹. Przyjęcie Chleba życia wiecznego ma nam przynieść odpuszczenie grzechów i dać nam zbawienie; przyjęcie zbawienia zakłada wolność od grzechu, jest to warunek otwarcia na Boże działanie⁴⁰.

Chrześcijanin przystępując do stołu Pańskiego czuje swą niegodność, prosi zatem o oczyszczenie. Oracje nie mówią wprost o grzechu, jednak słowo *purificare* oznacza zwykle oczyszczenie z win. „Niech Najświętszy Sakrament nas oczyści i przez swoje działanie uczyni miłymi Tobie”; wewnętrzne oczyszczenie niesie uświęcenie, napełnia łaską i wtedy człowiek może podobać się Bogu⁴¹. W podobny

³⁴ MpK czwartku 4 tygodnia, MRP 95.

³⁵ MpK piątku po Popielcu, MRP 66.

³⁶ MpK poniedziałku 5 tygodnia, MRP 100.

³⁷ MpK środy 5 tygodnia, MRP 102.

³⁸ MpK środy 3 tygodnia, MRP 86.

³⁹ MpK wtorku 3 tygodnia, MRP 85.

⁴⁰ MpK czwartku po Popielcu, MRP 65.

⁴¹ MpK soboty 4 tygodnia, MRP 97.

sposób Kościół modli się w innej oracji: „(...) oczyść nasze dusze i odnow je przez Najświętszy Sakrament⁴².

Eucharystia jest dla chrześcijanina lekarstwem na chorobę duszy, którą zawsze jest grzech. W oracjach znajdujemy termin *remedium*, który został zaczerpnięty z języka medycznego, na oznaczenie działania sakramentów w dziedzinie ducha. Najświętszy Sakrament „niech stanie się dla nas lekarstwem teraz i w przyszłości”⁴³ Jako lekarstwo na „teraz” oznacza uwolnienie od zła doczesnego, może oznaczać uwolnienie od grzechu. Eucharystia jako lekarstwo „w przyszłości” oznacza nieśmiertelność, której zadatek posiadamy już teraz na ziemi. O tym leczniczym działaniu Eucharystii przypomina inna oracja: Bóg dał nam ją jako lekarstwo⁴⁴. Eucharystia leczy, bowiem to Chrystus w niej obecny jest lekarzem, tak jak był nim podczas ziemskiej działalności.

Słowa oracji o Komunii oczyszczającej z grzechów należy także rozumieć w świetle nauczania Kościoła. Sobór Trydencki powiedział, że Eucharystia uwalnia nas od grzechów powszednich, a broni od śmiertelnych. Słowa Soboru przytaczają najnowsze dokumenty Kościoła, dodając konieczne wyjaśnienia. Temu, kto chce przystępować do Komunii, trzeba przypominać słowa św. Pawła: niech każdy bada samego siebie (1 Kor 11, 28). Nikt będąc świadomy popełnienia grzechu ciężkiego, nie może przystąpić do świętej Eucharystii bez uprzedniej sakramentalnej spowiedzi⁴⁵. Katechizm tłumacząc, co oznacza, iż Eucharystia oczyszcza z grzechu, dodaje: celem Eucharystii nie jest jednak odpuszczenie grzechów śmiertelnych. Jest ono właściwe dla sakramentu pojednania. Eucharystia jest natomiast sakramentem tych, którzy pozostają w pełnej komunii z Kościołem⁴⁶. Wprowadzenie teologiczne i pastoralne do *Obrzędów pokuty* mówi podobnie. Ci, którzy przez ciężki grzech odeszli od zjednoczenia z Bogiem, wracają do życia przez sakrament pokuty. Ci, którzy wpadają w grzechy powszednie, przez częste przyjmowanie sakramentu pokuty nabierają sił, aby dojść do pełnej wolności dzieci Bożych. Częste i staranne korzystanie z tego sakramentu jest bardzo użyteczne do zwalczania grzechów powszednich⁴⁷

* * *

Liturgia Wielkiego Postu, dawna i obecna, wzywa człowieka do nawrócenia i powstania z grzechu. W oracjach widzimy człowieka, który posiada świadomość swej grzeszności i staje w pokorze serca przed Bogiem, prosząc o przebaczenie. W kolektach jest to wołanie zanoszone we wspólnocie Kościoła, w modlitwach nad

⁴² MpK wtorku 4 tygodnia, MRP 93.

⁴³ MpK czwartku 21 tygodnia, MRP 72.

⁴⁴ MpK środy 24 tygodnia, MRP 94.

⁴⁵ Por. JAN PAWEŁ II, Adhortacja Apostolska *Reconciliatio et paenitentia*, nr 27.

⁴⁶ Por. KKK 1393–1395.

⁴⁷ Por. *Obrzędy pokuty*, 7.

darami znajduje się odwołanie do Chrystusowej Ofiary uobecnionej w Eucharystii, w modlitwach po Komunii pojawiają się prośby, aby Święty Pokarm oczyszczał nas i bronił od grzechu. Przypomniane oracje zawierają odwieczną naukę Kościoła o grzechu i Bożym przebaczeniu, o mocy łaski i ludzkiej słabości, o Bożej pomocy i potrzebie duchowego wysiłku człowieka. Odmawiane przez wieki w liturgii kształtowały duchowość całych pokoleń chrześcijan i mają nadal to czynić. W zmieniającym się świecie niezmienna pozostaje grzeszność człowieka i miłosierdzie Boga, prośba o oczyszczenie i Boże przebaczenie.

Sünde in den Gebeten der Fastenzeit im Messbuch vom Paul VI.

Zusammenfassung

Die Fastenzeit ist ein Zeitraum der Bekehrung und des Abgangs von der Sünde. So war es in der Vergangenheit und so ist es auch gegenwärtig. Dieser Wahrheit kam in den liturgischen Gebeten und kommt in den nach dem Zweiten Vatikanischen Konzil erneuerten Tagesgebeten zum Ausdruck. Das Thema der Sünde des Menschen ist in fast allen Tagesgebeten der Fastenzeit enthalten, in den um die Vergebung der Sünden in der Gemeinschaft der Kirche gebetet wird. Die Texte der Gabengebete beziehen sich auf das Opfer Christi, das die Sünden tilgt. Die Schlussgebete enthalten Bitten, nach den die heilige Speise die Gläubigen reinigen und vor der Sünde bewahren möge. Die erwähnten Gebete enthalten die Lehre der Kirche über die Sünde und Gottes Vergebung, über die Kraft der Gnade und der menschlichen Schwachheit, über die Hilfe Gottes und der innerlichen Bemühungen des Menschen. Die Orationen haben über Jahrhunderte die Spiritualität der nachfolgender Generationen beeinflusst und sollen es auch weiter tun.